

Gaál Endre: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért 1917-1919

Szakra, 1956

A szegedi ellenforradalom résztvevői közül legelőször Tonelli Sándor és Kelemen Béla jelentette meg emlékiratát nagy dokumentum melléklettel, később még több emlékirat jelent meg. A látszólagos adatgazdagság mellett is hiányos ezeknek az ellenforradalmár íróknak a forrásgyűjteménye, nem terjedt ki figyelmük Juhász Gyula, Móra Ferenc, Hollós József stb. haladó polgári íróknak a tevékenységére, természetesen a munkásmozgalom dokumentumai közül legfeljebb az újságokban közöltekét olvasták. Ezért jelentős lépés a szegedi proletáriátus 1917—19-es nagyszerű harcának megismerése felé Gaál Endre munkája, mert jegyzőkönyvbe vette a munkásmozgalom egykori harcosainak visszaemlékezéseit, a szegedi levéltár és Párttörténeti Intézet eddig még feldolgozatlan anyagát tárta fel, s így gazdagabb anyag alapján kísérhelte meg a történeti fejlődés jellemzését.

Hogy ebben a jellemzésben vannak mégis hibák, véleményem szerint egyrészt arra vezethetők vissza, hogy anyaggyűjtő munkája nem teljes. Juhász Gyula, Móra Ferenc, Hollós József írásait például nem forgatta Gaál Endre. Hollós József: Egy orvos élete c. önéletrajzában (ami 1944-ben jelent meg New Yorkban, de a szegedi könyvtárakba is eljutott a könyv) 1905—19-ig terjedő időszak szegedi politikai életét gazdag adatanyaggal és marxista-leninista szempontok alapján mutatja be. Gaál csak egyszerű szakemberként kezeli Hollóst, mert nem ismeri sem ezt a munkát, sem Hollós másik könyvét: (Két világháború között, New York, 1936.), amelyből megismerhette volna Hollóst, aki Sallai, Fürst és Rákosi elvtárs mellett száll síkra Horthyékkal szemben. Ami pedig 1918—19-es szegedi szereplését illeti: igaz polgári radikális-ként kezdeményezi a Nemzeti Tanácsot, de februárban már a Szociáldemokrata Pártban van, áprilisban ő az, aki Szeged közegészségügyének megjavítására nagy-szabású tervet dolgoz ki, s április második felében Budapestre távozik, ahol a Tanácsköztársaság szolgálatában harcol a népbetegségek ellen. Az emigrációban pedig marxistából leninistává válik, mint maga írja. Hollós József emlékiratának anyaga alapján a februári, de különösen az áprilisi eseményeket, s egyes szereplők jellemét is jobban megtudta volna kö-

zelíteni Gaál Endre. Ami Juhász Gyula szerepét illeti, utalok Péter László bevezetésére Juhász Gyula: Válogatott versek, c. (1956) kötetben, továbbá Osváth Béla: Képek a szegedi színészet történetéből, (Szeged 1956) c. munkákra. Móra Ferenc május közepéig szerkesztője volt a Szegedi Naplónak, leköszönéséig összeesik az ellenforradalmi szervezkedés felülkerekedésével, de Móra — bár a Radikális Pártnak volt tagja — a forradalmi munkásmozgalmat támogatta, s igen kemény Mementót írt az ellenforradalmárok felé. Amikor Juhász Gyula 1919 áprilisában a színházi direktorium vezetője volt, Mórával együtt fáradhatatlanul szervezte a munkásság számára az irodalmi matinékat, olcsó előadásokat, amíg májusban őt is a szó valóságos értelemben ököllel távolítják el vezető helyéről. Juhász Gyula tevékenységének ismeretében április eseményeit világosabban látta volna Gaál Endre. Hiszen azt a Gaál szerint »forradalmi frázisokkal tarkított kiáltványt«, amit márc. 28-án Dettre, Somogyi és Tabódy csak aláírt, Juhász Gyula írta! Semmiképpen sem képzelhető el, hogy Juhász Gyula ezzel a munkásokkal akarta megteveszteni, hanem ő is, ahogy a Munkástanács is az adott helyzetben a franciák által kinevezett 3 tagú polgári direktoriumot elfogadták a munkáshatalom képviselőinek. Az áprilisi eseményeket tehát élesen szembeállítva a májusi eseményekkel, úgy kell tekintenünk az »áldirektorium« vezetője ellenére is, mint proletárdiktatúrát, nem pedig mint valamilye burkolt burzsoá diktatúrát.

Az anyaggyűjtő munkának még egy hiányossága van: nem használta fel a szakszervezetek jegyzőkönyveit. A festők szakszervezetének jegyzőkönyvében például Gaál Endre végigkísérhette volna 1918 októberétől—1919 júliusáig az eseményeket. A szakszervezeteken belül folyó harc a Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt között januártól kezdve sok apró adattal alátámaszthatna egyes megállapításait, de felfigyelt volna arra is, hogy az ipari szövetkezeti mozgalmat sem szabad elhanyagolni — mint ezt Gaál teszi — hiszen ez is egyik eszköze a termelőszközök szocialista tulajdonba vételének, a kizsákmányolás megszüntetésének. Az áprilisi munkáshatalom illusztrálására, hadd idézzem az ápr. 10-i jegyzőkönyvet, amikor a választásról tárgyal-

nak: »nagyon fontos napok előtt állunk, első ízben lesz proletárválasztás. Ennél fogva nemcsak erkölcsi, de életkérdés, hogy minden egyes proletár leszavazzon. Nejeiket, felnőtt leányaikat is vigyék magukkal a szavazásra. Forradalmi törvény-szék elé kerül, aki elmarad.« Néhány nappal később olvassuk, hogy az egyik szak-társat a vezetőség behívatta, mert a vá-lasztás napján dolgozott.

A forráskritika után nézzük meg azt a kérdést, hogy Gaál Endre megfelelően alapozza-e meg a proletárforradalom szükségességét a szegedi proletáriátus, a parasztság, értelmiség gazdasági és tár-sadalmi helyzetének rajzával. S megmu-tatja-e azt is, hogy a szegedi ellenforra-dalomnak, a szegedi gondolatnak viszont a szegedi burzsoázia sajátos helyzetében kell keresni magyarázatát. Gaál Endre »Bevezetés« c. fejezete, úgy gondolom, túl-ságosan is messze megy vissza, amikor a kapitalista fejlődésről ad vázlatot, s a munkásmozgalmat is kezdeti időszakától kezdve vezeti le, s igen keveset ad azért, mert fel sem veti, hogy az imperializmus korának, a XX. sz. elejének milyen helyi vonásai vannak. Pedig a kapitalista ipar jelentős fejlődésének nemcsak a súlyo-sabban ható gazdasági válságok és nagy munkanélküliség (még 1914 elején is sze-rény becslés szerint 2000 munkanélküli) hanem az elnyomorodás fokozódása min-den vonalon (a városi földbirtokok átlag bére 5 q-ra emelkedt 2 q-ról, noha 80 %-a gyenge homokos terület) a háború alatt pedig nemcsak a munkások, agrár-proletárok, hanem a kisbérlők, kisiparo-sok, értelmiségiek helyzete is katasztrofá-lissá válik. Jellemző másik oldalon, hogy a szegedi pénzüzeteknek a vállalatok vezetésében megerősödik a befolyása, a szegedi tőkének jelentős érdekeltsége van a balkáni államokban, a világháború alatt pedig hihetetlen hasznot hajt számukra a háborús profit, a feketepiac, a mun-kásosztály fokozottabb kizsákmányolásá-nak lehetősége. (Pénzügyi Compassz ada-tai.) A szegedi burzsoázia a század eleje óta közvetlen szerepet játszik a helyi po-litikában is (Back B., Wimmer F. és Pálffy D. gyárosok) s katolikus Néppárt, a keresztényszocialisták szervezkedése is megindul a világháború előtt. Gaál Endre megemlékezik ugyan a szegedi munkás-osztálynak néhány ösztönös megmozdu-lásáról, de ezek az adatok korántsem mu-tatják meg, hogy a jobboldali szociálde-mokraták mellett voltak nemcsak ösztö-nös baloldali megnyilatkozások, hanem volt baloldali befolyás alatt álló ifjú-

munkásmozgalom, női mozgalom. S volt elég erős baloldali polgári mozgalom is. Ezek megítélésében Gaál Endre akarat-lanul is a polgári szerzők befolyása alá kerül, akik tagadták azt, hogy 1918-ig lett volna forradalmi munkásmozgalom, lett volna elégedetlen parasztság, és forradal-masodó értelmiség, s az 1918/19-es forradalmat néhány »lelketlen« izgató mun-kásvezér hatásának értelmezték. Persze ezt az utóbbi megállapítást már nyilván nem osztja Gaál, de azt nem tudja meg-mutatni, hogy a háború elnyomorító ha-tása folytán a dolgozó tömegek — bele-értve az értelmiséget és kispolgárságot is — őszintén szembekerültek az eddigi fe-událkapitalista rendszerrel. Gaál nem tartja őszintének azt az állásfoglalást, hogy tömegesen léptek be 1918 novembe-rében a Szociáldemokrata Pártba, s nem tartja őszintének azt sem, hogy 1919 márciusában a Tanácsköztársaság mellé áll-tak a szegedi közintézmények dolgozói, hivatalnokok. Elfogadja Kelemen felfo-gását (!) az értelmiségről, hogy hitvány mitläuferek voltak, szintleg hódoltak be. Kétségtelen voltak ilyenek is: Bokor, So-mogyi Szilveszter stb. De az ellenforrada-lom idején felfüggesztett, eltávolított ér-telmiségiek jelentős száma mutatja, hogy az értelmiségi tömegek őszintén álltak a Tanácsköztársaság mellé. Gaál Endre elég egyértelműen ellenforradalmárként ke-zeli nemcsak a tisztviselőket, hanem a polgári pártok vezetőit is, egyáltalán min-den pártonkívülit. A gazdasági-társadalmi megalapozás hiánya okozza, hogy nem ismer árnyalatokat a polgári politikában. Az igaz, hogy a dúsgazdag gyáros Wim-mer, és Back, zsidó létükre Horthynak megkopott tiszt ruhája helyett újat ké-szítettnek, zsebpénzzel látják el, sőt autót vesznek neki, de a közép és kispol-gárság körében népszerű függetlenségi párt 1919 januárjában eljut odáig, hogy függetlenségi szociális párttá alakul, s ve-zetőjét Dettre Jánost, Juhász Gyula ba-rátját, Ady lelkes hívét nem lehet egy kalap alá vonni Somogyi Szilveszterrel. Még akkor sem, ha az ellenforradalmi bí-róság előtt felelősségét igyekezett csök-keníteni. Dettre, mint a polgári direktó-rium tagja márc. 27-i beszédében (Kele-men 563. l.) de még április 23-i beszédé-ben is, amikor arról beszélt, hogy a sze-gedi ellenforradalmárok a francia szuro-nyok támogatásával hátba akarják tá-madni vörös testvéreinket (Kelemen 567. lap) elég őszintén megmondta állásfoga-lását. Persze megvolt a polgári korlátja Dettre, Móra, Juhász Gyula stb. tevé-kenységének, de éppen az a történész fel-

adata, hogy a bizonyító adatok többsége, és a hely, idő, körülményeknek megfelelően, s ne eleve meghatározott sémák szerint döntsük el, hogy haladó szerepet játszott-e az adott helyzetben valaki. Gaál nem látja, hogy 1918-19 eseményei között, a forradalom tüzeiben nagyot fejlődtek az emberek, s nem lehet egy korábbi nyilatkozat alapján elítélni azt, aki később tetteiben mutatta meg hűségét. Ez a »káderezés« gyenge pontja Gaál Endre munkájának. Nézzük meg pl. Tabódy elbírálását. Bár hadifogolyként résztvett az orosz forradalomban, kezdetben nem híve a magyar kommunizmusnak. De haladó gondolkodású, katona, és — mint a póre során elhangzott egyik vallomásból kiderült — éppen Kun Béla és Rákosi Mátyás ajánlatára lesz a szegedi hadosztály parancsnoka. A kommunistákhoz egyre közelebb kerül, tisztársaitól egyre jobban távolodik. Tagja a polgári direktóriumnak, a MÁV távírója útján állandó összeköttetésben van Budapesttel, a hadügyi népbiztossággal. Az ellenforradalmárok nagyon jól tudják, hogy csak Tabódy eltávolításával tudnak hatalomra jutni. Juhász Gyula hozzá írt verse is egyik adat arra, hogyan ítéljük meg. S a júniusi sztrájknak az a követelése, hogy Tabódy térjen vissza a katonaság élére, komoly lépést jelentett volna az ellenforradalom lefegyverzésére, a katonai hatalom visszaszerzésére.

A fehér-fekete sematizált osztályozás a szociáldemokraták megítélésénél különösen zavaró, hiszen azok, akik 1918-ban még szociáldemokraták voltak, 1919 harcaiban kommunistákká lettek, vagy ha nem is kommunistákká, olyan szociáldemokratákká, mint Wallisch, aki később életét is adta a munkásmozgalomért. Wallischnak lábjegyzetben elégtételt is ad, Czibula Antalt, a szegedi direktórium másik szociáldemokrata tagját azonban elmarasztalja, noha ő is súlyos büntetést szenvedett, az akasztóköteleket pedig csak azért szedték le Felsőközponton a nyakáról, mert szegedi perével nagyobb hatást gondoltak elérni. Ha Gaál alaposabban ismeri a bírósági tárgyalások anyagát, nem húzza olyan könnyen rá a jobboldali szociáldemokrata jelzőt elítélő értelemben sok szociáldemokrata vezetőre. Egy egész sor személynél: Holló Jenő, Hercegh stb. az adatok azt mutatják, hogy kommunisták voltak, illetve kommunistákká lettek, míg Gaál Endre »káderjellemezése« a 107. lapon szociáldemokratáknak tünteti fel.

Szeged lakosságának közel fele kisparszt, agrárproletár volt, ezért nem ér-

dektelen 1918-19 parasztpolitikájának elemzése. Gaál szintén a polgári szerzők felfogását veszi át, amikor lebecsüli a szegedi agrárkérdés jelentőségét. Lebecsüli olyan formában is, hogy nem emlékezik meg az 1894-es véres vasárnapról, a szegedi kubikosok ellen intézett lovasroharról a Városháza előtt, s nem emlékezik meg a Polláck Béla vezette 1898-as agrárproletárharcokról, de a századeleji szervezkedésekről sem. Elfogadja a polgári felfogást a kisbérlet kérdésében is: a várostól kapott apró bérletek folytán nem vándoroltak ki a szegedi agrárproletárok. De csak a kivándorlás alapján nem lehet jellemezni a szegedi parasztkérdést. Ekkor is, s később is a kisbérloők, beleértve a paprikásokat is, legfeljebb ha az uradalmi cselédek színvonalán éltek. Móra Ferenc tárcái, Móricz karcolatai a paprikásokról (Gyalogolni jó c. kötetben) elég súlyos vádiratot jelentenek a város uraival szemben. Egy 1913-as kimutatás szerint országosan a földhasznóbérleteknél 1000 holdon felüli bérleteknél holdanként átlag 34 korona volt a bérleti díj, ellenben a szegedi »kisbérleteknél« országosan is legmagasabb átlag volt, holdanként 115 korona. (Jelentés a szegedi Kereskedelmi és Iparkamara m. 1913. 15. lap.) A szegedi és szegedkörnyéki parasztság — erre Gaál is rámutat — a földet várta a forradalomtól, ehelyett kapott agitátorokat, akik csitították a földosztó parasztokat. Február 16-án megakadályozták a szegedi földmivestanács megalakítását (Kelemen 562). Gaál könyvében nem jut el addig a nyilvánvaló következtetésig, hogy a parasztság kellő támogatása hiányában elszigetelt volt a szó valódi értelmében a szegedi proletáriátus harca, Szeged élelmezésének romlása következménye volt a parasztság szövetsége hiányának.

Nézzük meg a következőkben, hogy Gaál Endre a proletáriátus harcának fejlődési szakaszait hogyan értékeli. Szegeden a Tanácsköztársaság uralomra jutása előtt egy szociáldemokrata direktórium vette kezébe a hatalmat, Rákosi Mátyás szerint márc. 10-én. (A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása, 1954. 29. l.) Ezt elfogadja Székely Lajos is, aki szintén a Szegedi Egyetem Történeti Intézetének adjunktusa, mint Gaál, s előbb jelent meg munkája erről a kérdéstről (először Magyar Történetészkongresszus, Bp. 1954. 492. és köv. lapon). Gaál, anélkül, hogy hivatkozna ezekre a munkákra és érvekkel bizonyítaná be helytelenségüket, ezt a »békés proletárdiktatúrát« lényegében a tehetetlen, csődbe került

burzsoáziának egyedül és kizárólag a szociáldemokraták kezével megvalósított ellenforradalmi diktatúrájának ítéli. A meghatározás ugyan kissé komplikált, de a tények mégis csak el kell döntsék kinek van igaza: Rákosinak, vagy Gaál Endrének? A hatalom birtokosa e békés proletárdiktatúrában a munkásosztály volt, a végrehajtó szervekben ugyan többségben voltak a szociáldemokraták, de igen erős pozíciókkal rendelkeztek a munkásszervezetekben is a kommunisták, a katonaság pedig Zarecsnyik és Tabódy révén a kommunisták kezében volt. Nem volt ez még lenini proletárdiktatúra, de nem volt már polgári diktatúra, semmiképpen nem volt polgári ellenforradalmi diktatúra. Az azt hiszem szintén sematizmus, hogy Gaál Endre szerint vagy proletárdiktatúra volt, vagy mivel ez még nem volt, csakis ellenforradalmi diktatúra lehetett.

A békés proletárdiktatúrát követte a valódi proletárdiktatúra, de mint közismert, rövid ideig. A francia katonai nyomás miatt kénytelen volt a direktórium távozni Szegedről. Ezt Gaál szerint a szegedi munkásság harcának új szakasza követte áprilisban és májusban. Nos ezzel az »új szakasszal« is baj van. Baj, mert egyrészt kellett volna élésebb határt von márc. 28-a előtt és után, viszont teljesen helytelenül elmossa a tényleges cezúrát május első napjaiban. Egészen más ugyanis az áprilisi helyzet, amikor megint lényegében »békés proletárdiktatúra« van, s egészen más május, amikor már tényleg felváltja a proletárdiktatúrát az ellenforradalmi burzsoá diktatúra. Áprilisban egy olyan polgári direktórium van, amelyet nemcsak a szegedi Munkástanács ismer el, hanem a Tanácsköztársaság is elismeri. Annyira, hogy pénzt küld neki, s a szegedi proletariátus hatalmát mutatja a választások megtartása április 14-én. A szegedi direktórium azokat a rendeleteket végrehajtja, amiket a franciák nem akadályoznak meg. Végrehajtják a színház és nyomda szocializálását, a színház Juhász Gyula vezetésével ekkor lesz a tömegeké. Dolgoznak a szakszervezetek, a rendőrség és katonaság lecsap az első ellenforradalmi kísérletre (Nagel-puccs). Május elsején azonban, amikor a franciák eltávolítják Szegedről Tabódyt és Dettrét, az ellenforradalmárok lefegyverzik a Vörös őrséget, a polgári direktóriummal együtt megdől a munkásság hatalma is. Azt hiszem itt megint nem külső formák alapján kell eldöntenünk, hogy áprilisban proletárdiktatúra volt-e, hanem annak a mostmár tör-

téneti tapasztalatnak alapján, hogy a proletárdiktatúra formája többféle is lehet.

A helytörténeti munkáknak az a veszélye, hogy túlságosan belülről nézik a fejlődés mozgató erőit, nem veszik figyelembe az »országos erőket«, jelentkezik Gaál Endre munkájában olyan formában, hogy a munkásság harcának minden kudarcáért a szociáldemokraták árulását teszi felelőssé, s nem veszi észre, hogy a nyílt küzdelmen kívül — amit helytelen módon azonosít a kommunista politikával — más eszközökkel kell harcolni, ha az ellenség túlereje nyilvánvaló. Április végén a román és cseh támadás következtében a Tanácsköztársaság katonai helyzete válságossá váltott, a szerbek és franciák Szeged szomszédságában elfoglalták Vásárhelyet és Makót. Ebben a helyzetben, amikor szinte teljesen körülférték Szegedet, s erős katonai zár volt Budapest felé, olyan provokatív lépés, mint amilyen a Csillagbörtön elleni támadás volt március 23-án, igen súlyos következményekkel járt volna. Hogy a Munkástanács forma szerint feloszlott, semmiképpen sem volt opportunisták meghátrálás. Megmaradt továbbra is a Munkástanács, a szakszervezetek tömeggyűléseivel, s továbbra is a tömegekre támaszkodhatott a pártvezetőség, csak formai, nem lényegi volt a változás. A jobboldali szociáldemokraták csak júniusban jelentkeznek. A Tanácsköztársaság jelenléte, az egyesült párt megmaradása egészen augusztusig, az állandónak mondható kapcsolat egészen július végéig, azok a hírek, hogy a Tanácsköztársaság vörös katonái nemcsak megindítják a támadást a szegedi ellenforradalmárok ellen, újból és újból erőt és biztatást adott a szegedi proletariátusnak, s megalkuvó politikával szembeszegült a szegedi munkásság. A kommunista vezetők szerepe a pártban csak a június 28-i nagyarányú lefogások után gyengült meg — amiről sajnos nem ír Gaál Endre. (lásd ehhez Kelemen: 308, és 320. lap). Pedig ezzel sikerült az ellenforradalomnak végleges csapást mérnie a júniusi nagy sztrájkra is, ami június 30-ával ért véget. Ekkor fogták le Széll Juliskát, Erősnét, a kommunista női mozgalom vezetőit. A női munkásmozgalomról is érdemes lett volna bővebben írni! Kétségtelenül a megújuló újabb és újabb letartóztatásokban szerepe volt a besúgóknak — azonban hogy ezek jobboldali szociáldemokraták voltak, mint Gaál feltételezi a Horthy kor későbbi példái alapján — vagy mások voltak, ma nehéz bizonyítani. Hollós József szerint Andorka Sándor felesége volt a franciák

besúgója. Andorkát viszont Hollós, egy Kommunisták Pártja befurakodott provokátornak jellemzi, aki március 22-én a pártegyesülés helyett a szociáldemokratákkal akart leszámolni. (194.) Ha Gaál megkísérelti a párt életének ábrázolását április—július hónapokban, talán pontosabban lehetne értékelni a jobboldali szociáldemokratáknak június óta — véleményem szerint is, megnyilatkozó aknamunkáját, ami megnyilatkozott abban, hogy míg a párt újból és újból elutasított minden együttműködést az ellenforradalommal, Szegeden is voltak olyan szociáldemokraták, akik a szociáldemokratáknak az ellenforradalmi kormányba történő belépésétől az ellenforradalom megseleződését várták.

Hollós adatai szerint budapesti utasításra történt a szegedi proletariátus felfegyverzése március 22-én, melynek célja a franciák lefegyverzése lett volna, a júniusi sztrájk pedig Vágó Béla belügyi népbiztos utasítására történt. Kelemen adatai szerint azonban nemcsak Szegeden, hanem Aradon, Temesváron, Szabadkán is sztrájk volt: jó lett volna, ha ezekre az országos összefüggésekre Gaál keresett volna feleletet.

A Gaál munkájában jelentkező dogmatizmus és sematizmus nemcsak a dolgot értékét csökkenti, de arra is vezet,

hogy nem tudja megmutatni azt, hogy a szocializmust a dolgozó nép tömegei Szegeden is várták, s hogy nem érvényesültek a lenini elvek a proletárforradalomban eléggé, a forradalom bázisát erősen leszűkítette, s közvetett oka lett a forradalom bukásának itt Szegeden is. A döntők az a katonai túlerő volt, amit Szegeden és Szeged alatt a franciák, szerbek, és románok katonai ereje jelentett. A márciusban és — véleményem szerint — áprilisban elért szociális, politikai, gazdasági és kulturális eredmények azonban megmutatták a szegedi proletariátusnak, hogy a burzsoázia uralma nem tart örökké. Az »orosz példán« kívül a Tanácsköztársaság harca, melyért lelkesedett, melyet a maga lehetőségei között támogatt, megmutatta, hogy a proletariátus uralomra kerülését csak ideig-óráig lehet késleltetni.

Végül a forrásközléssel kapcsolatban két kritikai megjegyzés. A Gaál Endre könyvében Kelemennek tulajdonított munka Tonelli Sándor és Kelemen Béla közös szerzeménye. A Függelékben új dokumentumok közlését helyesnek tartjuk, megcsönkített közlések átvételét más szerzőktől — azonban nem. A dokumentumokhoz helyes lett volna magyarázó-lábjegyzet közlése, vagy utalás a szövegre.

GIDAY KÁLMÁN

Kiss Lajos: Vásárhelyi híres vásárok

(Tiszatáji Magvető, Szeged, 1956)

Avatott tollú író kezében a nagy vásárok mozgalmassága, látványossága igen hatásos szépirodalmi témává válhat. Madách „londoni vásár”-ának az eszmei tanulság mellett nem lebecsülendő értéke a színes forgatag szemléletes megjelenítése sem. Mikszáth, Tömörkény és mások hasonló tárgyú írásai a régi vásárok különféle epizódjait szintén nagyszerűen keltik életre. Kiss Lajos, Kossuth-díjas néprajztudós legújabb munkája egyszerűen szolgál tudományos és művészi igényt. Arra törekszik, hogy a vásárhelyi nagy vásárok emlékét megmentse a pusztulástól, és gyermekkori élményei alapján népünk életének e jellegzetes megnyilvánulásait az utókor számára is hozzáférhetővé tegye.

A mű legfeltűnőbb sajátossága, hogy minden sorában a nép, a sajátos életfelfogást és kultúrát képviselő közösség jelentkezősége érezzük, Kiss Lajos könyvének témáját nem a külső szemlélő hűvös tár-

gyilagosságával vizsgálja, hanem belülről, mintegy „a nép nevében” beszél különféle problémákról. Ilyennek érezzük mindjárt az első lapon azt a magyarázatot, hogy régen mit jelentett a vásár az egyszerű nép számára. A tárgy jellege szerint ez a közvetlenség intenzitásában változik ugyan a műben, de annyira sohasem szorul háttérbe, hogy jelenlétét ne érezhetnők.

A különféle vásárok ismertetése megtartásuk időrendjében történik. Először az állatvásárral ismerkedünk meg. A szemléletes leírásból nemcsak az derül ki, hogy kik, mikor, milyen fajta állatokat árusítottak a vásárokon, hanem az is, hogy egyes állatfajták mikor honosodtak meg nálunk, és a megvásárolt jószág egy részét hová, hogyan szállították. Az állatvásárnak minden látványossága ellenére elsősorban mégis üzleti, gazdasági jellege volt. A vasárnapi és hétfői kirakodó vásárok viszont ennélkül a szórakozás sok-